

**MASOFAVIY VA OCHIQ UNIVERSITETLARNI YANGI TEXNOLOGIK
ASOSDA RIVOJLANTIRISH (ISPANIYA VA ANGLIYA TAJRIBASI)**

*Farg‘ona davlat universiteti
Jahon va mintaqa iqtisodiyoti kafedrasida
Iqtisodiyot fanlari nomzodi., dotsent
Khakimov Dilshodjon Rakhmonaliyevich*

ANNOTATSIYA

Maqolada Masofaviy universitetlarning muvaffaqiyatli rivojlanishi bo‘yicha ayrim yondashuvlar tadqiq qilingan, Ispaniya milliy masofaviy ta‘lim universiteti – Universidad Nacional de Educacion a Distancia – UNED tajribasini o‘rganishning asosiy natijalaridan biri ishlab chiqilgan, ta‘limda yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish ushbu jarayonni rag‘batlantirish uchun maqsadli tashkiliy siyosatni olib borishni rivojlantirish yuzasidan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Tayanch so‘zlar: UNED, Masofaviy ochiq ta‘lim, zamonaviy axborot texnologiyalar, MBA (Master of Business Administration).

Masofaviy va ochiq universitetlar kabi universitet ta‘limining yangi modeli elementlarining dastlabki xarakteristikasi shundaki, ular asosan sirtqi ta‘lim modeli asosida rivojlanadi, uni ta‘lim jarayonida zamonaviy kompyuter va telekommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish asosida modernizatsiya qiladi.

Yaqin vaqtgacha ta‘lim bosma materiallar asosida olib borilgan sirtqi ta‘lim universitetlari ko‘pincha rivojlangan infratuzilmaga, masofaviy ta‘lim bo‘yicha boy pedagogik va tashkiliy tajribaga ega bo‘lib, ular masofaviy universitet ta‘limining yangi tizimini ishlab chiqishda foydalaniladi.

Universitet ta‘limining zamonaviy modelini rivojlantirish ko‘p jihatdan ushbu universitetlarda masofaviy ta‘limning yangi texnologiyalaridan foydalanish bilan bog‘liq. O‘quv jarayonida bosma mahsulotlar bilan bir qatorda audio va video disklar, radio va televidenie dasturlari, kompyuter dasturlari va telekommunikatsiya vositalari ham tobora ortib bormoqda.

Masofaviy universitetlarning muvaffaqiyatli rivojlanishiga misol sifatida Ispaniya milliy masofaviy ta‘lim universiteti – Universidad Nacional de Educacion a Distancia – UNED tajribasini o‘rganish mumkin.

UNED 1972 yilgi Farmonda belgilangan maqsadlarga erishish uchun tashkil etilgan: Ta‘lim islohotining asosiy maqsadlaridan biri - barcha uchun teng imkoniyatlarni rivojlantirish zarurati. Yashash, ish va hokazo sabablarga ko‘ra an‘anaviy universitetlar taklif qiladigan darslarga qatnasha olmaydiganlar uchun oliy ta‘lim olish imkoniyatini oshiradigan vositalardan foydalanishni talab qiladi.

UNEDda 120 ming talaba ko'p sonli o'quv dasturlarini o'rganadi, 800 kishi ushbu universitet shtab-kvartirasining professor-o'qituvchilarini tashkil qiladi. Bundan tashqari, Ispaniya va Lotin Amerikasidagi 53 ta mintaqaviy markazlarda 2500 nafar yarim kunlik tyutorlar dars beradi.

UNED turli xil o'quv vositalaridan foydalanadi, ammo bosma materiallar eng muhim bo'lib qolmoqda. Ispaniya Milliy radiosi (Radio Nacional de Espana) har kuni kechqurun soat 20:00 dan 23:00 gacha ushbu universitetning radio dasturlarini efirga uzatadi. Audio va video disklar ham UNEDda muhim media hisoblanadi.

UNED masofaviy ta'lim talabalarining muammolari va ehtiyojlari haqida qimmatli tajriba va bilimga ega. Ushbu universitet masofaviy talabalarni qo'llab-quvvatlash uchun masofaviy kurslar va ma'muriy tizimlarni rivojlantirish standartlarini yaratdi. U mintaqaviy o'quv markazlari tarmog'iga ega va masofaviy o'qitish vositalaridan foydalanadi.

UNED zamonaviy axborot texnologiyalariga asoslangan masofaviy (sirtqi) ta'lim universitetini rivojlantirish orqali universitet ta'limining yangi modeli paydo bo'lishini ko'rsatadi.

Ko'pgina mamlakatlarda 70-80-yillarda tashkil etilgan ochiq universitetlar ham masofaviy ta'limning ko'pgina tashkiliy tamoyillaridan foydalangan. Ammo, umuman olganda, ochiq ta'lim ta'lim tizimiga juda ko'p yangi narsalarni olib keldi.

Ochiq ta'lim tamoyili tinglovchilar soniga ro'yxatdan o'tish va individual o'quv rejasini tuzish erkinligini, shuningdek, o'qish joyi, vaqti va tezligi erkinligini anglatadi.

Ochiq ta'limning zamirida talaba o'zi oldida turgan ta'lim maqsadlariga erishish uchun to'liq mustaqil ravishda harakat qiladigan boy va batafsil ta'lim muhiti mavjud.

70-yillarning boshlarini dunyoda ochiq masofaviy ta'lim rivojlanishining boshlang'ich nuqtasi deb hisoblash mumkin. Aynan 1970-yillar oliy o'quv yurtlari, yangi tipdagi universitetlarni tashkil etishning faol jarayoni bilan ajralib turdi.

Ta'limni tashkil etishning ushbu yangi shakli ochiqlik tamoyiliga asoslanadi, bu oliy ta'limga nisbatan:

oliy ta'lim muassasasiga ochiq qabul qilish, ya'ni. ro'yxatga olish uchun har qanday shart va talablarni rad etish, bittadan tashqari - 18 yoshga to'lgan bo'lishi kerak;

ochiq ta'limni rejalashtirish, ya'ni kurslar tizimidan tanlash orqali individual o'quv dasturini tuzish erkinligi;

o'rganish vaqti va tezligini tanlashda erkinlik, ya'ni yil davomida universitetga talabalarni qabul qilish va o'qishning belgilangan muddatlari yo'qligi;

o'qish joyini tanlashda erkinlik: o'quv jarayoni talabalar o'qish vaqtining ko'p qismini qayerda o'qishni tanlashlari mumkin bo'lgan tarzda tashkil etilgan.

Ochiqlik tamoyilini amalga oshirish muhim tashkiliy yangiliklarga olib keldi, ular ma'lumotlarni saqlash, qayta ishlash va uzatishning yangi texnologiyalarini joriy etish tufayli amalga amalga oshirilishi mumkin bo'ldi. Masofaviy texnologiyalardan foydalanish ochiqlik tamoyilini to'liq amalga oshirish imkonini beradi.

Masofaviy ochiq ta'limni rivojlantirishda 1969 yilda Qirollik farmoni bilan mustaqil avtonom oliy ta'lim muassasasi sifatida tashkil etilgan Britaniya ochiq universitetida (OU) boy tajriba to'plangan. Ta'lim muassasasining maqsadi kattalarga oliy ma'lumot olish uchun "ikkinchi imkoniyat" va ish joyidan bo'shatilmagan holatda o'z malakasini oshirish imkoniyatini berishdir.

OU Milton Keynsda joylashgan va 70 akr maydonni egallaydi, bundan tashqari, butun mamlakat bo'ylab 13 ta turli mintaqalarda o'z vakolatxonalariga ega. OUGa qabul qilish uchun hech qanday talablar yo'q, faqat talaba kamida 18 yoshda bo'lishi va Evropa hamjamiyatiga a'zo mamlakatlardan birining fuqarosi bo'lishi kerak (shuningdek, maxsus shartnomalar mavjud bo'lgan bir qancha boshqa mamlakatlar).

Masofaviy universitet ta'limini rivojlantirish uchun 1988 yilda Ochiq Universitetda qisman kompyuter konferentsiyalari tizimi orqali o'qitiladigan DT200 kursiga masofaviy ta'lim uchun 1364 talaba jalb qilinganligi muhim ahamiyatga ega edi. 65 nafar sirtqi ustozlarning har biri kompyuter konferentsiyasini olib bordi, unda 25 nafargacha talaba ishtirok etdi. Aloqa elementi kurs ishining bir qismi edi. Shunday qilib, OU bir necha yil davomida kompyuter konferentsiyasi tizimidan ommaviy miqyosda foydalangan holda keng ko'lamli kurs o'tkazmoqda.

Ushbu tajriba talabalar kichik guruhlariga bo'linganda, har biriga tyutor tomonidan boshqariladigan (boshqariladigan) kompyuter konferentsiyalarining yagona tizimida qanday qilib keng ko'lamli kursni o'tkazish mumkinligini ko'rsatdi.

Ushbu tajribaning iqtisodiy jihatlari boshqa jihatlar bilan aloqadorlikda - pedagogik, tashkiliy - Rey Tomasning "Kattalar ta'limida kompyuter konferentsiyalarining foydalari va xarajatlari" asarida o'rganilgan [Thomas R., 1990].

Buyuk Britaniyadagi Ochiq Universitetda kompyuter konferentsiyasi pochta ro'yxatlari, radio va televideniadagi o'quv eshittirishlari, audio va video disklar va sinfda dars berish kabi o'quv qo'llanmalari bilan bir qatorda qo'llaniladi. Kompyuter konferentsiyasining joriy etilishi o'quv dasturlariga jiddiy o'zgartirishlar kiritishni talab qildi, bundan kelib chiqadigan iqtisodiy muammolarni hal qilmasdan turib amalga oshirish mumkin emas edi. R. Tomas ta'kidlaganidek, "kompyuter konferentsiyalaridan foydalanishni ta'minlash maqsadida DT200 kursining boshqa tarkibiy qismlarini o'zgartirishning yagona yo'li tyutorlarga konferentsiyalar o'tkazish uchun haq to'lash va ular sinfda o'quvchilarni yuzma-yuz o'qitish uchun darslarga ajratishlari kerak bo'lgan dars vaqtini qisqartirish kerak edi. Kompyuter konferentsiyasi uchun repetitorga 139 funt sterling miqdorida to'langan, bu sinfda 8 soatlik mashg'ulot uchun to'lovga teng edi [Thomas R., 1990, b.66].

Albatta, yangi o'quv vositasining joriy etilishi nafaqat o'qituvchilar, balki o'quvchilarning ham ish yukiga katta e'tiborni talab qildi. DT200 kursi talabalar tomonidan 1988 yilda Ochiq Universitetda birinchi marta kiritilgan 8 ta kursning eng og'iri hisoblangan. Talabalar ham, o'qituvchilar ham kompyuter konferentsiyalarining yangi o'quv quroli sifatidagi afzalliklarini darhol yuqori baholadilar, biroq ular bir

ovozdan vaqt etishmasligidan shikoyat qildilar. Demak, ta'lim jarayoniga yangi texnologiyani joriy etish uning katta tashkiliy-iqtisodiy o'zgarishlarini taqozo etadi.

Ana shunday o'zgarishlar jarayonida ta'lim jarayonining yangi infratuzilmasi yaratilmoqda. Shunday qilib, DT200 kursini o'rganayotgan talabalar avtomatik ravishda 4 ta kompyuter konferentsiyasiga ulanadi. Ular kurs o'qituvchisi raisligida 15-25 talaba ishtirok etgan mahalliy konferentsiya a'zolari edi. Shuningdek, talaba har birida 200-250 nafar talaba va 16 nafargacha tyutordan iborat 6 ta mintaqaviy konferentsiya va 2 ta milliy konferentsiyadan biriga qo'shiladi.

Albatta, bunday tuzilma ko'plab iqtisodiy muammolarni keltirib chiqaradi. Ochiq Universitet talabalari telefon liniyalaridan foydalanish xarajatlari uchun mas'ul bo'lganligi sababli, "asosiy muammolardan biri telefon liniyalariga kirish narxlarining tabaqalashtirilganligi edi. Kurs talabalarining qariyb yarmi Ochiq Universitet Akademik Kompyuter Milliy tarmog'ining 17 mahalliy tugunlaridan biriga bog'langan mahalliy qo'ng'iroqlarni amalga oshiris imkoni bo'lgan joylarda yashaydi. Ushbu talabalar uchun pik bo'lmagan vaqtda konferentsiya tizimidan foydalanish narxi soatiga 50p dan bir oz ko'proq bo'lgan. Biroq, talabalarning bir qismi (13-18%) bir soat uchun 4 funt sterlingdan ortiq bo'lgan stavkalarga duch keldi" [Thomas R., 1990, b.67].

Shunday qilib, ta'lim jarayonida yangi texnologiyalardan foydalanish ko'plab iqtisodiy muammolarni keltirib chiqaradi. Ularni ta'lim muassasasida maqsadli iqtisodiy siyosat yuritish orqaligina muvaffaqiyatli hal etish mumkin. Bu borada Buyuk Britaniyaning Ochiq universiteti tajribasi juda yaqqol dalolat beradi.

Ushbu muammolarni hal qilish manbalaridan biri o'quv jarayonini tashkil etish xarajatlarini qayta taqsimlashdir. Ta'limning sirtqi modelida asosiy xarajatlar o'quv materialini tayyorlash bilan bog'liq. Telekonferentsiyalar o'tkazishda, xususan, kompyuter konferentsiyalarida asosiy xarajatlar materiallarni tayyorlash bilan emas, balki darslarni o'tkazish bosqichi bilan bog'liq. Telekonferentsiya davomida o'tkazilgan muhokama ko'p jihatdan materialni o'quv-uslubiy jihatdan ko'rib chiqish o'rnini bosganligi sababli, uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish uchun mo'ljallangan mablag'lar telekonferentsiya o'tkazishga yo'naltirilishi mumkin. Bunday holda, talabalarga darslarning batafsil uslubiy ishlanmalari emas, balki "xom" jurnal maqolalari, kitoblardan parchalar, statistik ma'lumotlar va boshqalar yuborilishi mumkin. Ularni uslubiy jihatdan ko'rib chiqisho'rni telekonferentsiya davomida muhokama qilinadi. Bu usul ham pedagogik, ham iqtisodiy ahamiyatga ega.

Telekonferentsiyadan foydalangan holda alohida kursni o'tkazish xarajatlarini umuman telematik tizimni yaratish va qo'llash xarajatlaridan ajratish qiyin bo'lsa-da, shunga qaramay, o'quv telekonferentsiyasini o'tkazish muammolarini hal qilishning yangi iqtisodiy manbalari faol izlanmoqda. O'quv jarayoniga yangi texnologiyalarni joriy etishning iqtisodiy muammolarini hal qilishning muhim manbai telematik tizimlardan foydalanishda yuzaga keladigan masshtabdan tejash samarasi bo'lishi mumkin.

Britaniya Ochiq Universitetida DT200 kursi bo'yicha o'tkazilgan kompyuter konferentsiyalarida bunday tejashning mavjudligi ko'rsatildi, ularning asosiy manbai talabalarning o'zaro ta'limida yotadi, bunda bir o'qituvchiga yuzlab talabalar ishtirok etadigan kompyuter konferentsiyalarini boshqarish imkonini beriladi.

Ochiq ta'limda yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish ushbu jarayonni rag'batlantirish uchun maqsadli tashkiliy siyosatni olib borishni o'z ichiga oladi. Bunday siyosatning muvaffaqiyatli amalga oshirilishining eng yorqin misoli Britaniya ochiq universitetida 1988 yildan buyon amalga oshirilayotgan Home Computing Policy - Uy kompyuterlaridan foydalanish siyosatidir.

Ushbu siyosatni ishlab chiquvchilar o'quv jarayonida zamonaviy kompyuter texnologiyalaridan foydalanish tegishli tashkiliy infratuzilma yaratilgandagina ochiq ta'limni rivojlantirishga yordam berishidan kelib chiqqanlar. Agar u ishlab chiqilmagan bo'lsa, o'quv jarayoniga yuqori texnologiyalarni joriy etish, aksincha, ochiq ta'lim tamoyiliga zid bo'lib, ayrim potentsial talabalar uchun bilim olishda sezilarli to'siqlarni keltirib chiqarishi mumkin.

A.Jonsning ishida Ochiq Universitetning ko'rib chiqilayotgan siyosatni amalga oshirish bo'yicha tajribasi, uni amalga oshirishning dastlabki yillarida umumlashtiriladi. [Jones A.,1992]. Ushbu tajriba qiziqarlidir, chunki u universitet ta'limining yangi modelini ishlab chiqishda zamonaviy ta'lim tizimi uchun tegishli tashkiliy infratuzilmani rivojlantirish bo'yicha adekvat tashkiliy siyosat qanchalik muhim rol o'ynashini ko'rsatadi.

Ochiq Universitetda uy kompyuterlaridan foydalanish siyosatining asosiy maqsadi talabalarning zamonaviy kompyuter texnologiyalaridan keng foydalanishini ta'minlashdan iborat. Ushbu siyosatning dastlabki ikki yilida 13,5 mingdan ortiq talaba bunday imkoniyatga ega bo'ldi. O'sha vaqtga qadar Buyuk Britaniyaning Ochiq universitetida jami 116 mingdan ortiq ro'yxatdan o'tgan talaba tahsil olgan. Shunday qilib, ushbu siyosatni yanada kengaytirish va takomillashtirish maqsadida amalga oshirilishi haqida fikr yuritish muhim vazifaga aylandi. Ushbu vazifani amalga oshirish uchun olib borilayotgan siyosatni baholash uchun maxsus tadqiqot o'tkazildi.

Uy kompyuterlaridan foydalanish siyosati ishlab chiqilgunga qadar Ochiq Universitet talabaları mahalliy yozgi maktablarda va hududiy o'quv markazlarida kompyuterlardan foydalanganlar. Biroq, ko'plab talabalar uchun kompyuterda ishlashni o'rganish bilan bog'liq bo'lgan o'quv markaziga borish va qaytish uchun zarur bo'lgan kompyuter vaqtini buyurtma qilish uchun zarur bo'lgan kuch va vaqt foydadan ko'ra ko'proq ekanligi aniqlandi. qabul qildi. 1980-yillarda mikrokompyuter tizimlari narxining keskin pasayishi uyda kompyuterlardan foydalanish siyosatini ishlab chiqish masalasini ko'tarishga imkon berdi.

Biroq, bu kompyuterlar turli xil modellarda edi va ko'pincha bir-biriga mos kelmas edi. Biroq, Ochiq Universitetda o'qitiladigan ko'plab kurslar turli modeldagi kompyuterlardan foydalangan, garchi kompyuter sotib olishga qaror qilgan talaba uni

butun o'qish davri davomida barcha kurslar uchun ishlatish imkoni bo'lishi kerak edi. Shu sababli, Ochiq Universitet talabalari ma'lum bir spetsifikatsiyadagi kompyuterga bemalol kirish imkoniga ega bo'lishi to'g'risida qaror qabul qilindi. Mazkur strategik qarorni amalga oshirishda talabalarning moliyaviy xarajatlarini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarga alohida e'tibor qaratildi. Shu maqsadda bir qator sxemalar ishlab chiqilgan, xususan, kompyuter asosidagi kurslar uchun to'lovlarni kamaytirish; uskuna sotib olish uchun bank krediti; kompyuter ijarasi sxemalari, ma'lum mashinalarni sotib olishda chegirmalar va boshqalar.

Ushbu siyosatni ishlab chiqishda mutaxassislar turli mamlakatlardagi turli ta'lim muassasalarida to'plangan o'xshash tajribani o'rgandilar. Shuningdek, ular o'z universitetining o'ziga xos xususiyatlarini, asosan, undagi talabalar soni juda ko'p va masofadan turib o'qishini hisobga oldilar.

Ishlab chiqilgan tashkiliy siyosatni amalga oshirish uning borishini doimiy o'rganish va natijalarini baholash bilan birga olib borildi, shu asosda uni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar berildi. Tadqiqot turli usullarni o'z ichiga oldi: talabalarning keng ko'lamdao'rganish, tyutorlarning fikrlarini o'rganish, talabalar, o'qituvchilar, kurs mualliflari bilan suhbatlar o'tkazish, talabalarning muvaffaqiyatlari va muammolarini qayd etgan maxsus kundaliklarini o'rganish va boshqalar.

Uy kompyuterlaridan foydalanish bo'yicha siyosatni amalga oshirishning asosiy muammosi kompyuter uskunalaridan bemalol foydalanishni ta'minlashdir. Bemalol foydalanish deganda kompyuterning mavjudligi, talabaning bunday texnik vositani sotib olish imkoniyati va ushbu foydalanish imkoniyatini (sotib olish, ijaraga olish, ishda kompyuterdan foydalanish) va uskunalarining ishonchliligini ta'minlashning tegishli usulini tanlashni, o'rnatish va foydalanish qulayligini anglatadi.

Ushbu siyosatning markazidagi ikkinchi masala uy kompyuteridan keng darajada foydalanishni ta'minlashdir. Universitet talabaning uyida joylashgan kompyuterdan u nafaqat o'quv maqsadlarida foydalanishi kerak, bundan tashqari, mashinadan nafaqat talabaning o'zi, balki boshqa odamlar ham imkon qadar ko'proq foydalanishi kerakligidan kelib chiqadi - uning oila a'zolari, ayniqsa bolalar, do'stlari. Bu kompyuter sotib olish uchun qilingan xarajatlardan qaytadigan daromadini oshiradi va axborot texnologiyalardan foydalanishni rag'batlantiradi. Universitetda imkon qadar uyda joylashgan kompyuter texnikasidan foydalanishni kengaytirish chora-tadbirlari ustida ishlarolib borilmoqda. Ushbu tashkiliy siyosatni amalga oshirishda alohida e'tibor beriladigan uchinchi muammo - bu uy kompyuterining talabaning o'quv yukiga ta'siri va shu sharoitda uning ishini tashkil etish muammosidir. Ma'lum bo'lishicha, ko'pincha uyda kompyuter mashg'ulotlaridan foydalanish o'quv topshiriqlarini bajarish uchun zarur bo'lgan vaqtni sezilarli darajada oshishiga va natijada talabaning o'quv kursini tark etishiga olib kelishi mumkin. Buning aniqlanishi kompyuterdan foydalangan holda ta'lim olish kurslarini ishlab chiquvchilar uchun

maxsus tavsiyalarni ishlab chiqishga olib keldi, xususan, talabaning istagi - kursni o'rganish vaqtini aniqroq bashorat qilish va boshqalar.

Yana bir muhim muammo uy kompyuterida ishlashda talabaga zarur yordam ko'rsatish bo'lib chiqdi. Uni hal qilish uchun keng ko'lamli yordam tizimi ishlab chiqilgan: kompyuter xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha universitet markazi, fakultet markazi va repetitor-maslahatchilar tizimi.

Ochiq Universitetda uy kompyuterlaridan foydalanish bo'yicha puxta siyosat olib borilishining muhim natijasi, masalan, universitet o'z faoliyatida eng ilg'or o'qitish texnologiyalaridan foydalanish, xususan, o'quv maqsadlarida kompyuter konferensiyalarini o'tkazish bo'ldi. Yuqorida aytib o'tganimizdek, ushbu universitet hozirda o'quv kompyuter konferentsiya texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha dunyoda etakchi o'rinni egallaydi: har yili uning minglab talabalari ushbu yangi ta'lim texnologiyasidan foydalanadilar.

Buyuk Britaniyaning Ochiq universiteti tajribasi zamonaviy axborot texnologiyalariga asoslangan universitet ta'limini rivojlantirishda tegishli tashkiliy siyosat qanday muhim rol o'ynashini, shuningdek, yangi ta'lim tizimining shakllanishi va rivojlanishining muvaffaqiyati ta'minlash uchun uni qanchalik izchil, maqsadli va oqilona amalga oshirish kerakligini yaqqol ko'rsatib turibdi.

U foydalanadigan texnologiyalar - bosma materiallar, audio, video kassetalar va disklar, kompyuter o'quv dasturlari.

MBA (Master of Business Administration) dasturining xususiyatlari OU tyutorlari tomonidan ingliz tilida dars berish, G'arbiy Evropadagi yakshanba maktablarida, Internet tizimida o'tkaziladigan kompyuter konferensiyalarida majburiy ishtirok etishdan iborat.

Xulosa qilib aytganda, masofaviy va ochiq universitetlarni yangi texnologik asosda rivojlantirish quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

zamonaviy axborot texnologiyalari asosida yangi ta'lim modellarini ishlab chiqish bo'yicha sirtqi ta'lim tajribasi va infratuzilmasidan, hududiy markazlar tarmog'idan foydalanish;

o'quv jarayonining texnologik asoslarini o'zgartirish jarayonida uning yangi iqtisodiy va tashkiliy mexanizmlarini ishlab chiqish.

REFERENCES

1. Thomas R. Benefits and costs of computer conferencing in adult education. - Intelligent Tutoring Media, Vol.1, No.2, pp.65-72, 1990.
2. Jones A. et al. Providing computing for distance learners: a strategy for homeuse. - Computers Educ., Vol.18, No1-3, 1992, pp.183-193.
3. Rahmonaliyevich, K. D. (2020). Choosing the optimal rule of monetary policy, taking into account changes in the main macroeconomic indicators. *ACADEMICIA*:

- AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL, 10(12), 1351-1356.
4. Хақимов, Д. Р. (2019). Стратегические задачи по развитию государственно-частного партнерства. *Образование и наука в России и за рубежом*, (16), 158-161.
 5. Khakimov, D. R., Kurbanov, D., & Khalildinov, A. A. (2022). Formation of New Economic Mechanisms in the Field of Education. *American Journal of Economics and Business Management*, 5(11), 76-81.
 6. Khakimov, D. R. (2021). CREATING AN ADDITIONAL VALUE CHAIN IN THE PROCESS OF DIVERSIFICATION OF INDUSTRIAL LOCALIZATION. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(5), 243-248.
 7. Rahmonaliyevich, K. D. (2020). Role Of Innovation In The Economy. *The American Journal of Management and Economics Innovations*, 2(09), 43-47.
 8. Хақимов, Д. Р. (2021). ХУДУД САНОАТИНИ ДИВЕРСИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ ОРҚАЛИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ ИМКОНИАТЛАРИ. *Scientific progress*, 2(1), 631-638.
 9. Khakimov, D. R., Khalildinov, A. A., & Abdullaeva, S. E. (2022). THE MAIN FACTORS OF THE DEVELOPMENT OF MARKET RELATIONS IN THE FIELD OF HIGHER EDUCATION. *Gospodarka i Innowacje.*, 29, 94-100.
 10. Хақимов, Д. Р. (2021). Иқтисодийни модернизациялаш шароитида пул-кредит сиёсати самарадорлигининг тизимли тахлили. *Хоразм Маъмун академияси*, 1(85), 109-113.
 11. Hakimov, D. (2021, December). FORMATION OF MONEY TRANSMISSION MECHANISMS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF MONETARY POLICY. In *International Scientific and Current Research Conferences* (pp. 70-74).
 12. Хақимов, Д. Р., & Рахмоналиев, Н. Д. (2020). Mintaqaviy investitsiyalar: Maqsadlar, muammolar va ularni hal qilish. In *МИНТАҚА ИҚТИСОДИЁТИНИ ИНВЕСТИЦИЯЛАШНИНГ МОЛИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ВА ИННОВАЦИОН ЖИҲАТЛАРИ* (pp. 494-498).
 13. Хақимов, Д. Р. (2022). Олий таълим тизимида янги иқтисодий механизмларни шакллантириш.
 14. Khakimov, D. R., & Qizi, N. R. R. (2022). Mechanism of stability of the textile industry.
 15. Umarov, O., & Khakimov, D. (2020). Concept of guaranteed development of enclave territories. *Экономика и социум*, (6 (73)), 265-268.
 16. Хақимов, Д. Р. (2014). ЎЗБЕКИСТОНДА ЛИЗИНГ БОЗОРИ ХИЗМАТЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ. *ФДУ илмий хабарлар*, 2(6), 19-25.

17. Хақимов, Д. Р. (2014). ҒАЛЛАЧИЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА АГРАР МУНОСАБАТЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ РОЛИ. *ФДУ илмий хабарлар*, 3(4), 14-15.
18. Хақимов, Д. Р. (2022). ТА'ЛИМ SOHASIDA VAUCHER TIZIMLARINING RIVOJLANISHI. *Journal of new century innovations*, 18(1), 75-82.
19. Khakimov, D. R. (2023). WAYS TO IMPROVE THE MANAGEMENT OF AN EDUCATIONAL INSTITUTION IN THE CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF MARKET RELATIONS. *Publishing House "Baltija Publishing"*.
20. Khakimov, D. R., Khamidov, E. T., & Qurbonov, D. (2023). MECHANISM OF ECONOMIES OF THE SCALE OF EDUCATIONAL ACTIVITIES. *Publishing House "Baltija Publishing"*.
21. Rakhimov, D. S. (2023). THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN PRIORITY DIRECTIONS OF INDUSTRY DIVERSIFICATION. *Publishing House "Baltija Publishing"*.
22. Раҳимов, Д. Ш. THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN PRIORITY DIRECTIONS OF INDUSTRY DIVERSIFICATION САНОАТ ДИВЕРСИФИКАЦИЯСИНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ РОЛИ.
23. Раҳимов, Д. (2013). Иқтисодий ночор корхоналарни молиявий барқарорлигини оширишда тижорат банкларни ўрни. *Scienceweb academic papers collection*.
24. Раҳимов, Д. (2015). Инвестицион ҳамкорлик корхона тараққиётининг омили сифатида. *Scienceweb academic papers collection*.
25. Раҳимов, Д. (2020). Саноат секторини ривожлантиришда диверсификациялашнинг стратегик йуналишлари. *Scienceweb academic papers collection*.
26. Раҳимов, Д. (2015). Ўзбекистон лизинг хизматлари бозорининг ривожланиш денденциялари. *Scienceweb academic papers collection*.
27. Раҳимов, Д. (2022). Саноатни диверсификациялаш иқтисодиётнинг муҳум омили. *Scienceweb academic papers collection*.
28. Раҳимов, Д. (2021). САНОАТ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ТАРМОҒИДА ДИВЕРСИФИКАЦИЯЛАШГАН ИҚТИСОДИЙ ТИЗИМЛАРНИ ЯРАТИШНИНГ ЖАҲОН ТАЖРИБАСИ. *Scienceweb academic papers collection*.
29. Раҳимов, Д. Ш. (2021). Худуд саноатини диверсификациялашнинг инновацион стратегик мақсадлари. *Халқаро миқёсидаги илмий-амалий анжумани*, 1(1), 24-25.
30. Раҳимов, Д. (2018). Тадбиркорлик фаолияти ижтимоий-психологик хусусиятларининг маҳаллай шароитда ўрганиш. *Scienceweb academic papers collection*.

31. Rakhimov, D. (2022). DIRECTIONS OF DIVERSIFICATION OF INNOVATION SYSTEMS IN THE INDUSTRY. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(1), 88-96.
32. Raximov, D. S. (2022). DIRECTIONS OF DIVERSIFYING INNOVATION PROCESSES IN THE INDUSTRY NETWORK. *World Economics and Finance Bulletin*, 16, 107-110.
33. Рахимов, Д. (2021). DETERMINED CRITERIA FOR DIVERSIFICATION IN INDUSTRIAL ENTERPRISES. *Scienceweb academic papers collection*.
34. Рахимов, Д. (2021). DIVERSIFIKATSIYA HUDUDLAR SANOATNI MUVOZANATLI STRATEGIK RIVOJLANTIRISH YO 'NALISHLARI. *Scienceweb academic papers collection*.
35. Rakhimov, D. S. (2022). DIRECTIONS OF DIVERSIFICATION OF INNOVATION PROCESSES IN INDUSTRY. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL*, 3(6), 127-133.
36. Рахимов, Д. (2018). ПОНЯТИЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ КОНКУРЕНЦИИ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ. *Scienceweb academic papers collection*.
37. Рахимов, Д. (2018). Эркин иқтисодий зоналар ва кичик саноат зоналари фаолиятини самарадорлигини ошириш. *Scienceweb academic papers collection*.
38. Рахимов, Д. Ш. (2021). Саноат ишлаб чиқариш тармогида диверсификациялашган иқтисодий тизимларни яратишнинг жаҳон тажрибаси. *Хоразм Маъмур академияси*, 10(81), 262-265.
39. Рахимов, Д. Ш. (2020). ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УЗБЕКИСТАНА. In *МИНТАҚА ИҚТИСОДИЁТИНИ ИНВЕСТИЦИЯЛАШНИНГ МОЛИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ВА ИННОВАЦИОН ЖИҲАТЛАРИ* (pp. 523-527).
40. Raximov, D. (2021, December). DETERMINED CRITERIA FOR DIVERSIFICATION IN INDUSTRIAL ENTERPRISES. In *International Scientific and Current Research Conferences* (pp. 60-64).
41. Рахимов, Д. (2019). Свободно-экономические зоны-расширение экспортного потенциала Узбекистана. *Архивариус*, (12 (45)), 42-44.
42. Рахимов, Д. Ш. (2021). СANOAT ИҚТИСОДИЁТИДА МАҲАЛЛИЙЛАШТИРИЛАЁТГАН МАҲСУЛОТЛАРНИ ДИВЕРСИКАЦИЯЛАШ ОМИЛИ СИФАТИДА. *Scientific progress*, 1(6), 505-511.
43. Raximov, D. S. (2021). DIVERSIFIKATSIYA HUDUDLAR SANOATNI MUVOZANATLI STRATEGIK RIVOJLANTIRISH YO 'NALISHLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(3), 199-207.